

**Great scientist and architect - Akhmedov Muhammad Kasimovich.
Creative activity of the teacher.**

Bakhron Manoev

Acting associate professor of SamSACEU.

Аннотация: Мақолада Ўзбекистонда буюк олим ва меъмор, архитектура доктори, профессор Муҳаммаджон Ахмедовнинг меъморчилик бўйича ижодий фаолияти, лойиҳалари бўйича қурилган бинолари ва уларнинг меъморчиликдаги, жамиятдаги ўрни, аҳамияти илмий асослангани батафсил ёритиб таҳлил етилган.

Калит сўзлар: ижодий фаолият, таҳлил, меъморчилик, илмий асос, боғ-парк, режашаптириш, ташиқлотчи, жамгарма, зиёратгоҳ, меъморий ансамбл, мемориал мажмуа, уйғунлик, мутаносиблик, гулдаста.

Аннотация. В статье анализировано и раскрыта творческая деятельность по архитектуре, построенные проекты и их место, значение, научные основы в архитектуре и в обществе великого ученого, архитектора, доктора архитектуры профессора Мухаммаджона Ахмедова.

Ключевые слова: творческая деятельность, анализ, архитектура, научная основа, парк, планировка, организатор, основание, святыня, архитектурный ансамбль, мемориальный комплекс, гармония, пропорция, букет.

E-mail address: editor@centralasianstudies.org

(ISSN: 2660-6844). Hosting by Central Asian Studies. All rights reserved..

Annotation : In the article, the creative activity of the great scientist and architect, doctor of architecture, professor Muhammadjon Akhmedov in Uzbekistan, the buildings built according to his projects and their role in architecture, society, and their significance are analyzed in detail.

Key words: creative activity, analysis, architecture, scientific basis, park, planning, organizer, foundation, shrine, architectural ensemble, memorial complex, harmony, proportion, bouquet.

Устоз билан 1977 йилларда талабалик пайтларимда учрашганман, ўша пайтданоқ менга устознинг қарашлари меъморий мулоҳазалари катта таассуротлар қолдирган бўлиб, у кишидан меъморчилик сир-асрорларини ўрганганман.

1978 йил Самарқанд вилояти ижроия қўмитасининг фармони ва қарори, СамДАҚИ ректори буйруғига асосан Самарқанд вилоят Қўшработ туман марказини лойиҳалаш бўйича туман марказини бош тарҳини устоз раҳбарлигида бажардик ва 1979 йилда ушбу лойиҳа тасдиқланди. Туман марказини лойиҳалашда ўзига хослик иқлимий ва миллий урф-одат, халқ меъморчилиги услублари қўлланилган. У ерда жойлашган сой ва кўл атрофи юқори даражада ободонлаштирилган бўлиб, боғ-парк тизими яратилган. Лойиҳадаги марказий қисм батафсил режалаштирилган бўлиб, ҳозирги замонда бинолар халқ хизмати фаолият кўрсатмоқда.

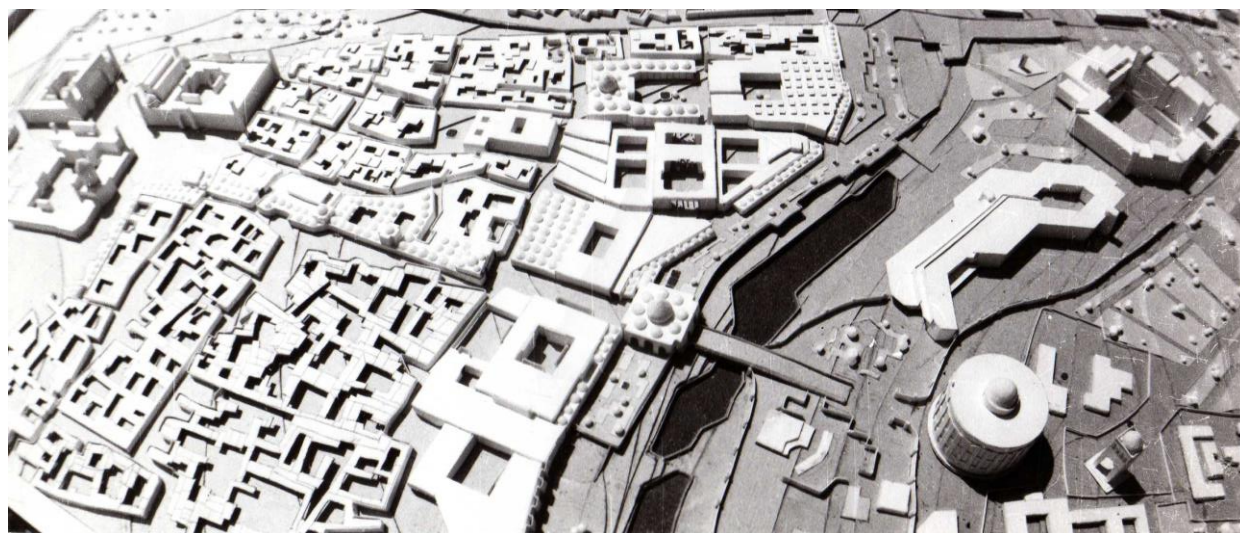

1-расм. Қўшработ туман маркази бош тарҳи.

2-расм. Қўшрабат туман марказий қисми бош тарҳи.

1995 йилда Самарқанд шаҳрининг Регистон майдонида “Мирзо Улуғбек маркази” халқаро лойиҳа танловига устоз бошчилигидаги лойиҳамиз билан қатнишиб, жюри эътиборига сазовор бўлиб, ушбу лойиҳа матбуотда эълон қилинган эди. Танлов ташкилотчиси пайғамбаримиз Муҳаммад (с.а.в.)нинг 37 – авлоди бўлмиш Оға-хон жамғармаси эди. Лойиҳанинг ўзига хослиги ва диққатга сазовор жиҳатлари шундаки, бино ва иншоотлар Ўрта Осиё миллий меъморчилигига хос бўлган ансамбл ва комплекс йўналишида ишлаб чиқилган.

3-расм. “Мирзо Улуғбек маркази” лойиҳасининг макети

E-mail address: editor@centralasianstudies.org

(ISSN: 2660-6844). Hosting by Central Asian Studies. All rights reserved.

Copyright (c) 2023 Author (s). This is an open-access article distributed under the terms of Creative Commons Attribution License (CC BY).

To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

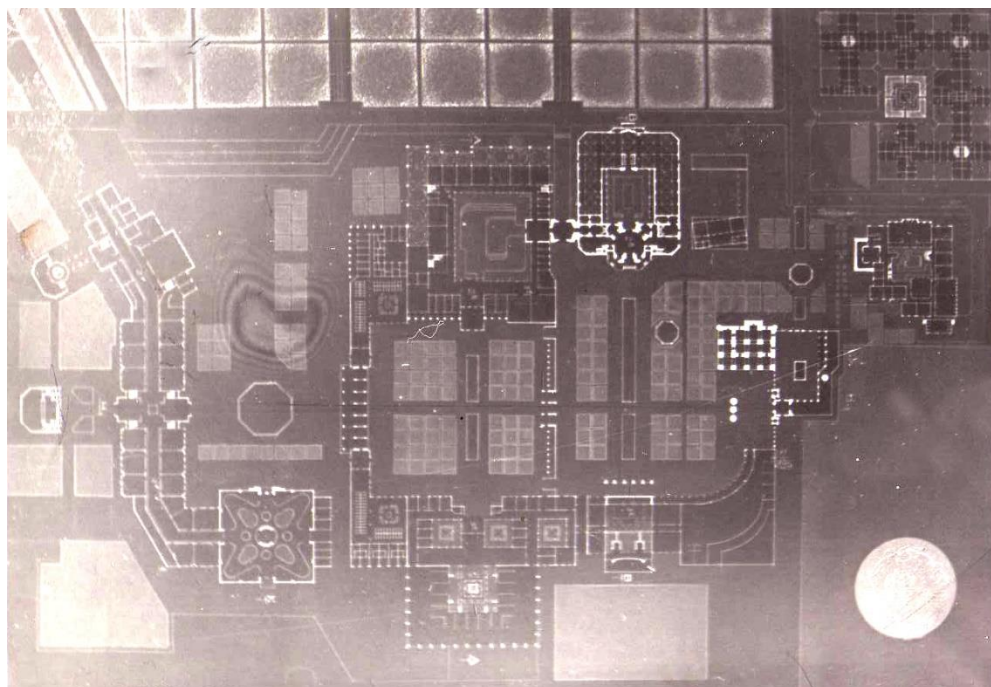
Мазкур лойиҳада Амир Темур бобомизнинг арки “Тепа кўрғон” қисман қайта қурилиши ҳамда Амир Темур тахти юксак намуна сифатида жимжимадор олтин зарҳал билан ишланиши кўзга тутилган эди. Регистон кўчаси ер остига олиниб, Амир Темур мақбарасидан бошлаб, Регистон, Биби Хоним ва Республикамиз биринчи Президенти қўним топган жойлар Шоҳи Зинда мажмуасигача пиёда сайр қиладиган хиёбонлар от-арава, “извош”, кичик электромобиль ва карвсейерлар билан жиҳозланиб, лойиҳаланган.[2] Бу ердаги чашмалар қайта қурилиб, сув хавзаси ташкил қилиниб, ҳудудга микроклим яратиш чоралари кўрилган. Лойиҳадаги яна бир диққатга сазовор жойи шундаки устознинг устозлари М. С. Булатов яратган Улугбек обсерваториясининг график қурилган лойиҳаси музей сифатида жойлаштирилган бўлиб бу устознинг уз устозига булган хурмат ва ехтиромини билдиради. [1]

Кейинчалик юқоридаги лойиҳадан сўнг, Самарқанд вилоят ҳокимининг топшириғига биноан Пайариқ туман Хартанг қишлоғида Имом ал-Бухорий зиёратгоҳида лойиҳаланган масжид, 400 ўқувчига мўлжалланган мадраса бинолари қуриб битказилди ва бугунги кунда ҳам мазкур бинолар фаолият кўрсатмоқда. (4-расм. мадраса)

4-расм. Имом ал-Бухорий мажмуасидаги мадраса тарзи

1993 илда “Oxford center for Islamic studies” - Ислонни ўрганиш маркази (Буюк Британия, Лондон) Имом ал-Бухорий меъморий мажмуа марказини лойиҳалаш бўйича бешта давлат етакчи меъморларига буюртма-танлов эълон қилди ва улардан бири М.Қ. Ахмедов эдилар. Имом ал-Бухорий маркази лойиҳаси устознинг докторлик диссертацияларини ишлаб чиқаришга бевосита тадбиқ этиш лойиҳаси эди.[1] Ушбу лойиҳада меъморий ансамблсозлик йўналиши тўлиқ тадбиқ этилган бўлиб, Мадина шаҳридаги Масжиди Набавиянинг баъзи элементлари қўлланилган (масалан, ер-ости транспорт урбанизацияси). Кейинчалик бу лойиҳа Ўзбекистон Республикаси биринчи Президенти Ислон Каримов назарига тушиб, шу лойиҳалар асосида қурилишни амалга ошириш кераклиги кўзда тутилган эди. Афсуски баъзи бир амалдорларнинг ишлари туфайли вариант ўзгартирилиб, қурилди. Агар ўша лойиҳа қурилганда, бугунги кунда ҳамма биноларни йиқитиб, қайта қурилмаган бўлармиди. (5,6-расмлар)

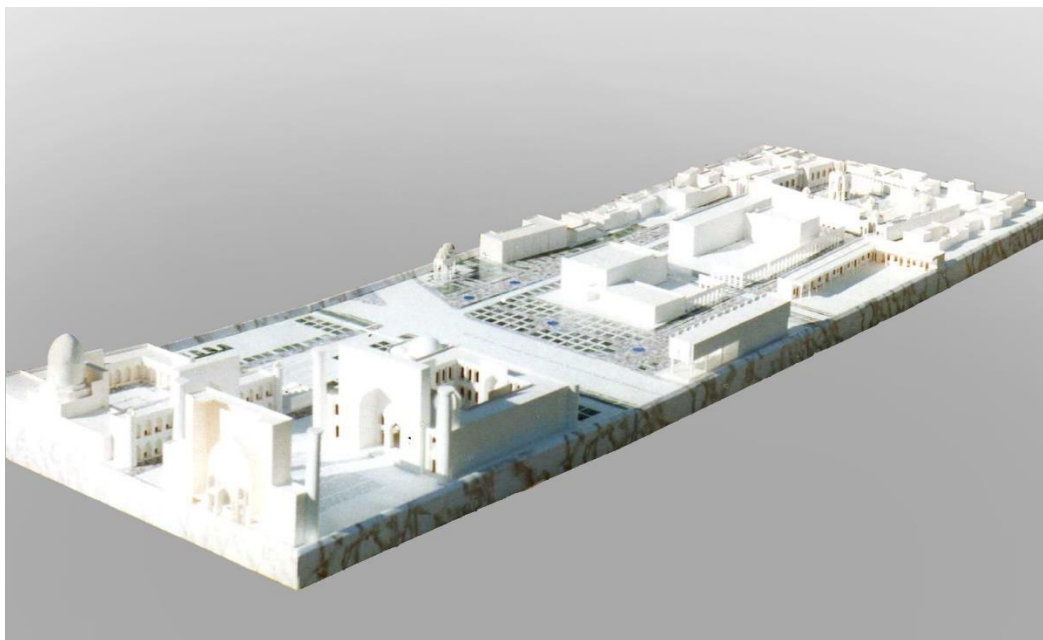

5-расм. Имом ал-Бухорий мажмуаси лойиҳаси

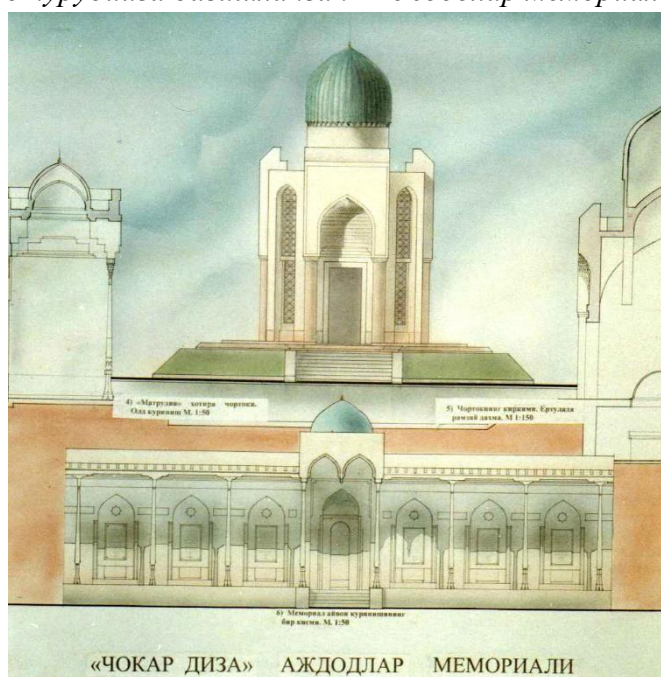

6-расм. Имом ал-Бухорий мажмуаси лойиҳасининг макети

Самарқанд шаҳрида жойлашган “Чокар Диза” қабристони Имом ал-Мотурудий қўним топган жой ҳисобланади. Ушбу масканни топиб, мемориал мажмуа қуриш топшириғи берилган эди. Бу масалада кўп тадқиқотлар олиб борилди ва Имом ал-Мотурудийнинг қабрларининг жойи аниқланиб, “Аждодлар мемориали” барпо этилди. Бу лойиҳада миллий меъморчилигимизнинг ансамблсозлик анъаналари қўлланилди ва кейинчалик Имом ал-Мотурудийга бағишлаб фақатгина мақбара қурилди.[3] Устоз бу лойиҳага “Аждодлар мемориали” деб ном қўйдилар, чунки бу кўҳна Самарқандда Имом ал-Мотурудийдан бошқа қанчадан-қанча пирлар, устодлар фаолият кўрсатиб шу қабристонда қўним топган. (7-8-расмлар)

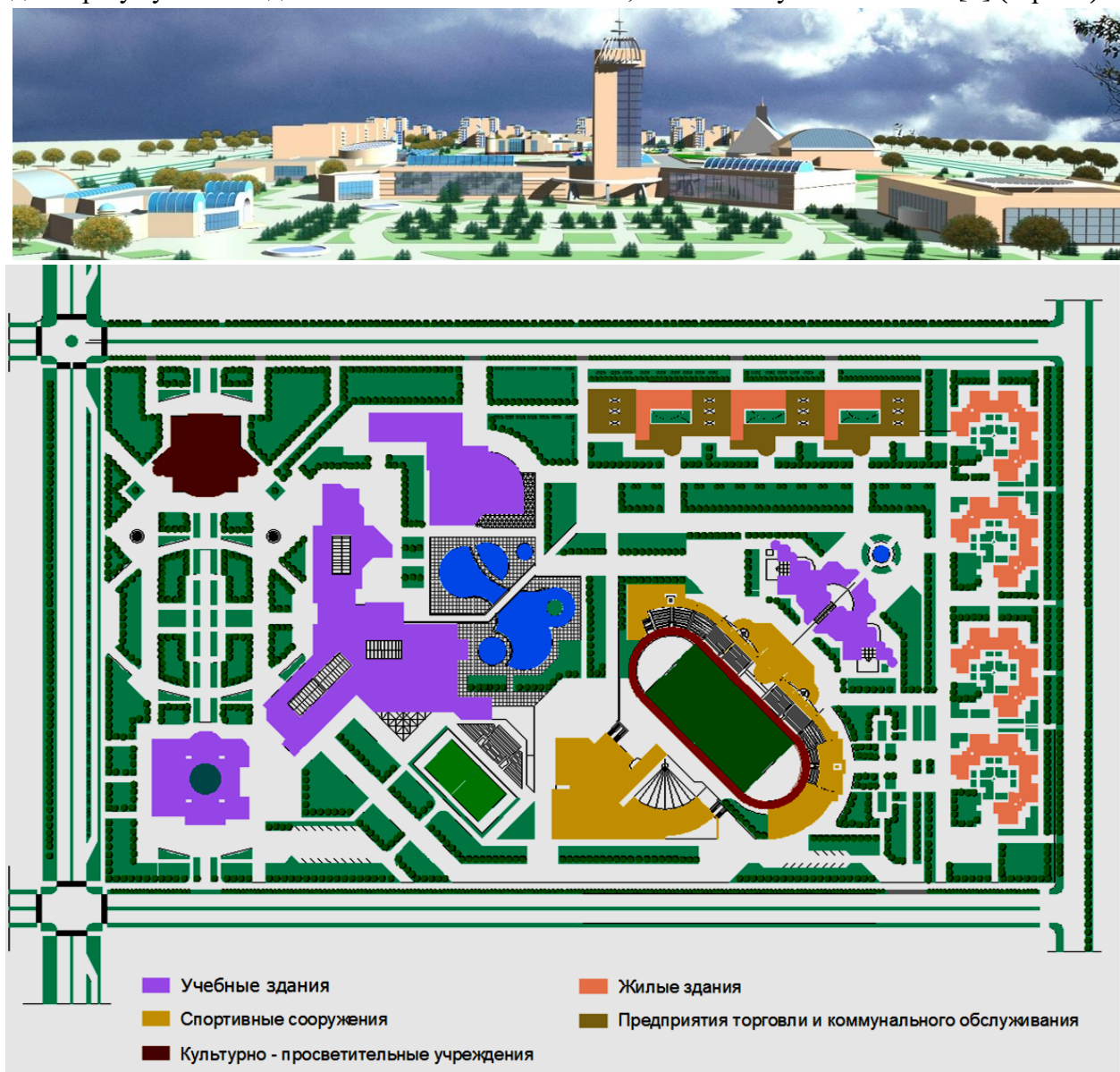
7-расм. Имом ал-Мотурудийга бағишланган “Аждодлар мемориали” лойиҳаси макети

8-расм. Имом ал-Мотурудийга бағишланган “Аждодлар мемориали” лойиҳаси

2007 йилда Европа андозаларига мос Университет 3.0 талабларига асосан Қозоғистонлик тадбиркор буюртмаси билан Қозоғистон Республикаси Актау шаҳрида тадбиркорлик университети мажмуаси 25 Га жойда устоз раҳбарлигида ишлаб чиқилди. Лойиҳалаш жараёнида ижодкорлар олдида қўйилган ажратилган ҳудуд муҳитини шаҳарсозликдаги социал, иқлимий экологик ва ҳажмий-фазовий ечимлар тўлалигича илмий асосланган ҳолда ечилган бўлиб, бино ва иншоотлар уйғунлик ва мутаносиблик жиҳатдан ансамбл туркумида, ҳудуд максимал ободонлаштирилган бўлиб, микроиклим яратиш учун ўртада сув ҳавзаси ва кўкаламзор

майдонлари умумий майдоннинг 50% ни ташкил этиб, экологик муаммо ечилган[5] (9-расм).

9-расм. Актау шаҳридаги университет мажмуаси лойиҳаси.

Ўзбекистон Республикаси биринчи Президенти И.А. Каримовга бағишлаб, 2017 йил Тошкент, Самарқанд ва Қарши шаҳарларида ҳайкал мажмуаси яратиш бўйича конкурс эълон қилинди. Бу конкурсда устознинг қимматли маслаҳатларини олиб, Самарқанд шаҳри Регистон майдонида ансамблга мос комплекс яратилди. Лойиҳанинг асосий ғояси Ислом Каримовнинг Ўзбекистонни ривожлантиришнинг беш тамойиллари яъни “Ўзбек модели” ақс эттирилган монумент яратиш бўлиб (10-расм.), композицияда Ислом Каримов жадал олдинга ҳаракатда ва орқаларида Ўзбекистоннинг мустабид давридан ҳозирги замонгача бўлган даврлар, ҳажмий-фазовий кўринишда ҳажм ва аркалар орқали ақс эттирилган.[4] Лойиҳа ўрин олмаган бўлса ҳам, мутахассислар этирофига сазовор бўлиб, оммавий ахборот воситаларига талқин қилинди.

10-расм. Ўзбекистон Республикаси биринчи Президенти И.А. Каримовга бағишланган ҳайкал мажмуаси танловига бажарилган макет.

Яқинда 9 март 2023 йил Ўзбекистон 24 телеканалининг махсус репортажида Амир Темур ва темурийлар маънавияти ва маърифати кўрсатувида СамДАҚУ профессори А.С. Уралов раҳбарликларида бажарилаётган илмий ишлар талқин қилиниб, у даврдаги меъморчиликда туркум бинолар, гулдаста яъни ансамблсозлик ривожлангани эътироф этилди.[6] Бу эса М.Қ. Ахмедовнинг илмий йўналишларининг давом этаётганлигидан далолат бериб, биз шогирдлар у кишининг етолмаган чўққиларига эришамиз. Бундан ташқари устоз талим берган канчадан-канча шогирдлари бутун дунё буйлаб ижод қилиб замонавий инноватсион бино ва иншоотларни барпо этиб халқлар олқишига сазовор бўлиб келмоқдалар.

Устознинг ижодий фаолиятларини сарҳисоб қиларканмиз, у кишининг нафақат

Ўзбекистонда балким жаҳон архитектурасига, илмига юксак из қолдирганларини англаймиз ва бу ишларни талқин-тарғибот қилиб давом эттирамиз. Устозимнинг руҳлари шод, арвоҳлари мададкор бўлсин.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. М.К. Ахмедов. Ўрта Осиё меъморчилиқ таърихи. Тошкент. 2000.
2. Б. Маноев. Бино ва иншоотлар типологияси . Самарканд, 2023.
3. С.Б. Маноев. Ўзбекистон замонавий шаҳарсозлигида меъморий ансамбл ва комплекслар. Самарканд 2014, Зарафшон.
4. Bahron, M. (2023). The Main Factors Affecting the Formation of the Residential Environment. *Web of Synergy: International Interdisciplinary Research Journal*, 2(4), 714-719.
5. Manoev, S., & Azzamov, G. (2023). Analysis of Existing Approaches to Mapping Environmental Pollution. *International Journal on Integrated Education (IJIE)*, 6(4), 32-35.
6. <https://designbuildexpo.com.au/landscape-urban/best-of-the-blogs-landscape-edit/>